

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 332-355.
|| Geliş Tarihi-Received: 09.09.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 07.10.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1357826

"defa, kere ve kez" Sözcüklerinin Eşdizimliliği Üzerine Derlem Tabanlı Bir İnceleme

On the Collocations of Words "defa, kere and kez" A Corpus-Based Analysis

Selenay KOŞUMCU*

Öz

Günümüzdeki anlamıyla ilk olarak Firth (1951) tarafından doğal dillerde sözcüklerin sadece sözdizimi kurallarına bağlı olarak ve tümcelerle rastgele birleştirilemeyeceğinden hareketle ortaya atılan; uzun yıllar boyunca *dil öğretimi*, *derlembilim* ve *dilbilim* başta olmak üzere çeşitli disiplinlerce araştırma konusu olan *eşdizimlilik*, *bir sözcüğün belirli bir dizgede diğer sözcüklerle oluşturduğu dilsel örüntüleri ve anlam ezgisini anlamaya imkân veren tekrarlanan/alışılmış sözcük birlikteliklerini ifade etmek için kullanılan bir terimdir*. Eşdizimlilik çözümlenmesi, sözcüğün bağlamsal içeriğine ilişkin bilgi vermesinin yanı sıra diğer sözcüklerle (yakın, eş anlamlı vd.) aralarındaki anlamsal farklılıkların ortaya konulmasını sağlayan *eşdizimlilik örüntüleriyle güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlaması* açısından önemli bir değerlendirme ölçütüdür. Bu çalışmada, *Güncel Türkçe Sözlük (GTS)*, *Kubbealtı Lügati (KL)* ve *eş/yakın anlamlı sözcükler sözlüklerinde eş anlamlı olduğu varsayılan Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından itibaren tanınan kez sözcüğünün yanında, dilimize Arapçadan geçen defa ve kere sözcüklerinin Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) ve Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD) kullanılarak yapılan derlem tabanlı çalışmada elde edilen verilerden hareketle eşdizimlilik ilişkilerinin kullanım alan ve sıklıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır*.

Anahtar Sözcükler: Eş anlamlılık, yakın anlamlılık, anlam ezgisi, eşdizimlilik, derlembilim.

Abstract

In its current sense, *collocation*, which was first introduced by Firth (1951) on the basis of the fact that words in natural languages cannot be combined randomly with sentences or depending only on syntax rules, and has been the subject of research by various disciplines, especially *language teaching*, *corpus science* and *linguistics* for many years, is a term used to express repeated/studied lexical associations that allow us to understand the linguistic patterns and meaning melody that a word forms with other words in a certain string. In addition to providing information about the contextual content of the word, it is an important evaluation criterion in terms of providing reliable results with *collocation patterns* that reveal the semantic differences between the word and other words (close, synonyms, etc.). In this study, it is aimed to determine the collocational relations, usage areas and frequencies of the words, which are assumed to be synonyms in the *Current Turkish Dictionary*, *Kubbealtı Dictionary* and *dictionaries of synonyms and near synonyms*, as well as the word *kez*, which has been witnessed since the first written sources of Turkish, and the words *defa* and *kere*, which have entered our language from Arabic, based on the data obtained from the corpus-based study using the *Turkish National Corpus (TNC)* and the *Turkish Lexicography Corpus (TLC)*.

* Dr., Türk Dili Öğretmeni, El-Farabi Kazak Millî Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Türksöy Bölümü, Almatı/Kazakistan, e-posta: selenayksmc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7969-9664.

Keywords: Synonymy, semantic prosody, near synonymy, collocation, corpus linguistics.

Giriş

Eş anlamlılık kavramının varlığının veya yokluğunun dilbilimde ve felsefede tartışılıyor olmasının yanında, dillere yabancı dillerden geçen *alıntı sözcüklerin* eş anlamlılık ulamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği durumu da tartışma konularından biridir. Alanyazında *alıntı sözcüklerin eş anlamlılıklarına* tereddütle yaklaşmış olsa da (Ersoylu, 2001, s. 250-266) bazı araştırmacılar tarafından alıntı sözcükler *kısmî eş anlamlı* olarak değerlendirilmekte (Günay, 2015, s. 121-146) veya dil sözvarlığındaki *eş anlamlılığı arttıran en önemli etken* olarak (Demirezen, 1991, s. 133-136) görülmektedir. Hatiboğlu, hemen her dilde eş anlamlı sözcüklere dair terimler (Osmanlıca *müteradif*, Fransızca *synonyme*, İngilizce ve Almanca *synonym*, vd.) olduğunu ancak *dil olaylarına dikkat edildiği takdirde ve sözcüklerin her durumdaki alanları incelenirse eş anlamlı sözcüklerin gerçekte eşit olmadığı ve dolayısıyla eş anlamlı sözcüklerin bulunmadığını belirtmekte* (1970, s.9); Aksan ise dilbilimde, bir dilin sözvarlığındaki aynı dile ait iki ayrı göstergenin bile, bütün dillerde bir kavramı yansıtmak için birden fazla göstergenin kullanılamayacağı genel görüşünün benimsendiğini ifade etmektedir (1975, s. 531). Bu sebeple *eş anlamlı (anlamdaş) dediğimiz öğelerin dahi birbirinin tam eşi olmadığını, aralarında kimi zaman oldukça büyük kimi zaman küçük anlam farklılıkları olduğunu; sayı bakımından çokluğunun dilin zenginliğini ve işlenmişliğini de gösterdiğini, bu sözcüklerin yakın anlamlı sözcükler olarak tanımlanmasının doğru olacağını*, belirtmektedir (Aksan, 1999, s. 78). Vardar (2002, s. 94) da benzer bakış açısıyla *eş anlamlılığın özdeşlikten çok anlamca yakınlığı belirttiğini, aynı bağlamda anlam ayırtısı getirmeden birbirinin yerini alabilecek gösterge sayısının az olduğunu* ifade etmiştir.

Dilde söz ve söz öbeklerinin anlam ve işlevleri aynı dizim içinde birlikte kullanıldıkları sözlükbirimlerle ortaya çıkar. Bu sebeple, dil dizgesini oluşturan birimlerin birbiriyle olan anlamsal ve dilbilgisel ilişkilerini *birliktelik kullanımı (co-occurrence)* ve *eşdizimlilik (collocation)* kavramları çerçevesinde değerlendirmek gerekir (Özkan, 2007, s. 2). Derlem araştırmalarıyla yapılan *eşdizimlilik* incelemeleri, bir sözcüğün başka bir sözcükle yan yana geliş ilkelerinin hem *anlam* hem de *işlev* açısından incelenmesine olanak sağlarken eşdizimlilik incelemeleriyle birlikte sözcüklerin *uyumluluk dizileri* aracılığıyla derin yapıdaki anlam ve kullanım özelliklerine ulaşmayı sağlayan *anlam ezgisi* alanyazında başka bir inceleme sahası ortaya çıkarmaktadır (Sert, 2018, s. 16).

1. Kuramsal çerçeve

1.1. Anlam alanı

Anlamın ön koşulu, iki sözcüğün birlikte kavranabilmesinde gereken ortak yanların veya bunların birbirinden ayırt edilebilmelerindeki başkalıkların varlığıdır. Bu da bir *bağıntı (relation)*'nin gerekliliğini ortaya koyar. Örneğin *yük gemisi* ve *yolcu gemisi* tamlamalarında ortak yan *gemidir*; *yük* ve *yolcu* başkalığı gösterir (Aksan, 1999, s. 47). Sözcüklerin sözlük anlamlarını temel alan ve dil-söz ayırımının dil tarafında yer alan *anlam alanı*, bu nedenle *anlambirimcik çözümlenmesiyle*¹ ilişkilidir (Sert, 2019, s. 96). Karaağaç eş anlamlı sözcüklerin arasındaki anlam farklılıklarını belirlemekteki güçlüğü, *dillerde*

¹ Yapısalcı görüşün hâkim olduğu dil incelemelerinde, anlam özelliklerinin sezgisel yollarla belirlenmesi eksiklik olarak görülmüştür. Bu eksiklik sözlüklere de yansımış ve sözlükbirimlerin tanımlanmasında anlambilimsel yöntem ve anlambilimsel ölçütlerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Boz, 2009). Buna bağlı olarak, *anlambirimcik* çözümlenmesi ortaya çıkmıştır. Anlambirimcik çözümlenmesinin temelinde, içerik biçimi ve anlatım biçiminin aynı şekilde düzenlendiğini söyleyen Hjelmslev'in gösterilenin de parçalara bölünebileceğini varsayan *eşbiçimlilik* kavramı yer almaktadır. Bu bağlamda, *sesbirimcik* çözümlenmesi örneksenerek *anlambirimcik* çözümlenmesi olanaklı hâle gelmiştir (Öztoğat, 1990).

anlam bakımından birbirleriyle tamamen örtüşen sözlerin genellikle bulunmadığını; eş anlamlı sözlerin anlam bakımından birbirine benzer olmakla birlikte, birini diğerinden ayıran ayrıntılara sahip olduğunu ancak bu sözlerin yakınlığını açıklamaktan çok anlam farklılığını açıklamanın daha zor olduğunu ifade edip güçlüğün eş anlamlı sözcüklerin birbiriyle olan anlam farklılıklarının çok ince ayrıntılarda saklanmış olması ve kullanım alanlarıyla ilgili biçim farklılığından olabileceğini belirtmiştir (2013, s. 274).

Sözcüklerin anlamları onların değerleri² ile ilgilidir. Dil sistemi içerisinde sözcükler karşılıklı etkileşim içerisinde ve birbirlerinin anlam sınırlarını belirlerler. Eş anlamlı olduğu düşünülen sözcüklerin birbirini tam olarak karşılamaması sözcüklerin değerleri sebebiyledir, bu sözcükler anlamsal olarak tam örtüşmezler ve her bağlamda birbirinin yerine kullanılamazlar (Özbent, 2013, s. 57).

1.2. Anlam ezgisi

Anlam ezgisi (*semantic prosody*) teriminin ele alındığı ilk çalışma, Louw tarafından 1993'te *Irony in the Text or Insincerity in the Writer?: The Diagnostic Potential of Semantic Prosody* (Metindeki İroni ya da Yazardaki Yapmacıklık?: Anlam Ezgisinin Tanılayıcı Gücü) adıyla (Sert, 2018, s. 17).³ Alanyazında *anlam ezgisi* terimine dair çok terimlilik sorunu mevcuttur.⁴

Anlam ezgisini eşdizimlilik vurgusuyla inceleyen Çalışkan (2014, s. 47), anlam ezgisini “bir sözcüksel birimin eşdizimlilik ilişkileri içinde kazandığı kullanım/söylem işlevi” şeklinde tanımlamıştır. Anlam ezgisi, *deyim ilkesinin*⁵ çalışma yöntemini belirleyerek anlam ile sözün nasıl kaynaştığını ve bunun sonucunda üretilen yeni anlam özelliğini göstermek gibi önemli görevler üstlenmekte (Whitsitt, 2005'ten akt. Sert, 2018, s. 29); bunların yanı sıra eş ve yakın anlamlı sözcükler arasındaki anlam farklılıklarını da ortaya koymayı amaçlamaktadır. Anlam ezgisini doğru belirleyebilmek için bağlamlar ve derlem üzerindeki uyumluluk dizileri araştırmacılarca dikkatle incelenmektedir.

Anlam ezgisinin anlamda gerçekleşen her değişimde söz konusu olan *art zamanlılık- eş zamanlılık* düzlemlerinden hangisinde yer aldığı tartışılan konulardan biridir. Sözcüklerin anlam ezgisi özelliklerine ulaşırken derlem vazgeçilmez bir kaynaktır. Alanda yapılan anlam ezgisi çalışmalarının dayandığı derlemelerin çoğunlukla eş zamanlı olduğu bilinse de bazı araştırmacılara göre art zamanlı değişim süreçlerinin eş zamanlı bir derlemde yansıtılamayacağı gerekçesiyle tutarsızlık durumu ortaya çıkacağı ve anlam ezgisi kavramının geçersiz olacağı savunulur (Whitsitt, 2005'ten akt. Sert, 2018, s. 26).

² bkz. Saussure, *valeur*.

³ Diğer çalışmalar için bkz. Breal, M. (1897). *Essai de sémantique*. (translated into English by Mrs. Emmeline Cust with preface by J.P.Postgate); Louw, B. (2000). *Irony in the Text or Insincerity in the Writer? The Diagnostic Potential of Semantic Prosodies*, *Corpus Linguistics: critical concepts in linguistics*; Louw, B. (2008). *Contextual Prosodic Theory: Bringing Semantic Prosodies to Life*, *Texto! janvier*; Partington, A. (1998). *Patterns and Meanings: Using Corpora for English Language Research and Teaching*, John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia; Sinclair, J. (1987). *Looking up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing and the Development of the Collins COBUILD English Language Dictionary*, Collins, London; Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press, Oxford; Stubbs, M. (1995). *Collocations and Semantic Profiles: On the Cause of the Trouble with Quantitative Studies*, *Functions of Language*.

⁴ *Anlam ezgisi için kullanılan diğer terimler için*: Pilten-Ufuk, Ş. (2017). *Anlam Vezni Kavramı Üzerine Değerlendirmeler*, *Avrasya Terim Dergisi*.

lexicogrammatical environment (sözcükdilbilgisel çevre), Sinclair (1987 ve 1991); *semantic prosody* (anlam ezgisi), Louw (1993); *collocational prosody* (eşdizimsel ezgi), Stubbs (1995); *semantic harmony* (anlamsal uyum), Lewandowska-Tomaszczyk (1996); *discourse prosody* (söylem ezgisi), Stubbs (2001); *semantic association* (anlamsal çağırışım), Hoey (2005). *Türkçe alanyazında: anlam ezgisi* (Aksan vd., 2008), *anlam vezni* (Pilten, 2011), *semantik prozodi* (Çalışkan, 2014), *anlamsal bürün* (Esmer, 2015).

⁵ *Deyim ilkesi*: deyimler, önceden oluşturulmuş, kalıplaşmış, tek bir seçim teşkil eden ifadelerdir. Bu ifadeler çözümlenebilir parçalardan oluşuyormuş gibi görünse de parçalanamaz.

Anlam ezgisi çalışmalarının daha çok *olumsuz anlam ezgisi* incelemelerine ve ironik rolüne odaklanıyor oluşu ve tüm metin türlerinde geçerli olup olmadığı konusundaki farklı görüşler de bu konudaki diğer tartışmalardır.

1.3. Birliktelik kullanımı ve eşdizimlilik

Dil içi dizgelerin aralarındaki ilişkilerden kurulu bağlantının en çok gerçekleştiği yapılar olan ve çalışmanın temelini oluşturan *birliktelik kullanımı* ile *eşdizimlilik* terimleri (Özkan, 2007, s. 32) birbirlerine yakın kavramlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı sözcüde iki veya daha çok sayıda dil biriminin bir arada bulunması (Vardar, 1998, s. 47) olarak tanımlanan *birliktelik kullanımı*, dilde seçme ve birleştirme ilkeleri çerçevesinde birden fazla dil biriminin anlamsal olarak bir araya gelmesini ifade eden *sözcüksel bağdaşıklıkla* ilgilidir.

Birliktelik kullanımı, eşdizimliliğin gerçekleşme öncülüdür. Herhangi bir dil birimi başka bir dil birimiyle bir araya gelebilir, burada dizimsel olarak gerçekleşen olgu *birliktelik kullanımı*dır. Eğer birliktelik kullanımları sıklığa bağlı olarak dilde yüksek bir dağılıma sahipse ve bu dizimde anlamlı sözcük birlikleri oluşuyorsa *eşdizimli yapılar* ortaya çıkar (Özkan, 2007, s. 32).

Eşdizimlilik teriminin dilbilimsel açıdan ele alınarak yaygınlaşmasını sağlayan Firth, eşdizimliliği bir sözcüğün anlamını ortaya çıkarma aracı olarak görmüştür. Alanyazında sıkça atıfta bulunulan “*Bir sözcüğün anlamını bir arada bulunduğu diğer sözcüklere bakarak ayırt etmek gerekir.*” iddiası da bu görüşü doğrular niteliktedir (Firth 1957’den akt. Kurtoğlu 2015, s. 11). Farklı araştırmacılarca farklı alanlarda ve yöntemlerle incelenmiş olması sebebiyle herkes tarafından kabul edilmiş bir eşdizimlilik tanımını ve belirleme yöntemini ifade etmek zordur. Metindeki örüntüler arasında var olan bağlantıyı göstermesi diğer bir deyişle *bir sözcüğün kendisinden önce sonra gelen öğelerle kurduğu sözdizimsel ilişkileri temsil etmesi* yapılan tanımlar arasındaki ortak payda olarak gösterilebilir (Nesselhauf, 2005, s. 11).

Eşdizimlilik kavramı, temel olarak iki farklı yaklaşım benimsenerek incelenmeye başlanmıştır. İlki, sözcük birlikteliklerini derlem dilbilim ve bilgisayarlı dilbilim çalışmaları ile destekleyen ve istatistiksel verilerden yararlanıp sıklık verileriyle çözümlenmeler yapan *istatistiksel temelli yaklaşım* (*statistically oriented approach*) veya *sıklık temelli yaklaşım* (*frequency-based approach*)’dır. İkincisi, sözcük birlikteliklerini ve birlikteliklerin sınırlarını belirlemek için belli ölçütler geliştiren *anlam temelli yaklaşım* (*significance oriented approach*) veya *deyimbilimsel yaklaşım* (*phraseological approach*) (Herbst, 1996 ve Nesselhauf, 2004’ten akt. Sel, 2020, s. 18)’dir.

1.3.1. Sıklık temelli yaklaşım

Bu yaklaşımda eşdizimlilik sıklık ekseninde değerlendirilmektedir. Eşdizimler, sözcüklerin dizilimde sıkça veya nadiren bir arada görülmesi temelinde ele alınmaktadır (Nesselhauf, 2005, s. 12). Sıklık temelli yaklaşımın önde gelen isimleri *Firth*, *Halliday* ve *Sinclair*’dir. İngiliz dilbilimci Firth’ün ilk tespitleriyle ortaya çıkıp sonrasında geliştirildiği için alanyazında *Firthian Approach* (*Firthsel Yaklaşım*) olarak da geçmektedir.

Firth, eşdizimliliği sözcükler arasındaki *karşılıklı gerektirim* olarak görür; yani eşdizimlenen sözcüklerde birinin bulunduğu yerde diğerinin de bulunmasını beklenir. Bu yaklaşıma göre sözcük birlikteliklerinin eşdizimli olup olmadıkları, kullanım sıklıkları ile belirlenir (Sel, 2020, s. 18).

Sadece sıklık çözümlemesinin eşdizimliliği belirlemede yeterli olmadığını düşünen araştırmacılar da vardır ve sözcük birlikteliklerini anlam temelli veya diğer adıyla deyimisel yaklaşımla incelemiştir.

1.3.2. Anlam temelli yaklaşım

Sıklık temelli yaklaşım, istatistiksel verilerle sık kullanılan sözcük örüntülerini belirleyerek en sık kullanılan birliktelikleri eşdizimli olarak kabul ederken, *anlam temelli yaklaşımda* (deyimisel yaklaşım)⁶ istatistiksel veriler değerlendirme yapmak için yeterli bir kaynak olarak görülmez. Dilbilgisel ve sözdizimsel yapıda gerçekleşen sözcük birlikteliklerinin anlam boyutuna odaklanılır.

2. “Defa, kere ve kez” sözcükleri

Güncel Türkçe Sözlük’te bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz; el (I), defa, kere, sefer, yol anlamıyla kullanımı ifade edilen ad işlevli kez⁷; anlamca karşılığı kez olarak verilen ad işlevli defa⁸ ve yine anlamca karşılığı kez olarak verilen ad işlevli kere⁹ sözcüklerinin birbirine gönderme yapılan tanımları onların eş anlamlı olduklarını düşündürmektedir. Bunun yanında defa, kere ve kez sözcükleri çalışmada yararlanılan eş ve yakın anlamlı sözcükler sözlüklerinde “defa, kere ve kez” sözcükleri madde başı olarak benzer şekilde göndermelerle yer almıştır. (Karsan, 2021, s. 101, 224, 226; Kiremitçioğlu, 2018, s. 111, 277, 280; Yalım, 2006, s. 381, 508, 510; Yıldırım, 2012, s. 50, 84; Yurtbaşı, 1996, s. 94, 229, 230). Ancak sözlük tanımları sözcükler hakkında sınırlı bilgi sunmaktadır. Bu sebeple öncelikle sözcüklerin GTS’deki tanımları ve örneklerine yer verilecek, sonrasında derlemlerden hareketle bu sözcüklerin günümüz Türkiye Türkçesindeki sıklık değerine; sırasıyla, anlambirimcik çözümlemesi, anlam alanı ve anlam ezgisi incelemesi yapılarak kullanımlarındaki anlam özelliklerinin belirlenmesine çalışılacaktır.

GTS’de defa, kere ve kez sözcüklerinin anlam alanına dair fikir veren tanımları ve sözcüklerin geçtiği örnek tümceleri yer almaktadır:

Defa sözcüğünün zarf işlevli bir defa kullanımına GTS’de madde başı olarak yer verilmiş, 1. ilk önce anlamı için “**Bir kere** şu sayfıye lafın ele alalım.”-Burhan Felek; 2. bir kere anlamı için “Buraya geleli **iki defa** tiyatroya, bir defa da sinemaya gittim.” 3. aslında anlamı için “**Bir kere** bu senin işin değil, bu konuda anlaşalım.” örnekleri eklenmiştir. Her ne kadar gözden kaçtığı olası görünse de bir defa madde başının birinci ve üçüncü işlevi için verilen tümcelerin bir kere dizimli bu örneklerle ilişkilendirilmesi birbirinin yerine sıklıkla kullanılıyor olmasının göstergesidir, şeklinde düşünülebilir.

Kere sözcüğünün zarf işlevli bir kere madde başı kullanımında ise 1. aslında anlamı için örnek verilmemiş olup 2. bir kez olmak üzere, bir defa olarak; bir defa, bir defacık, bir kerecik, bir yol anlamı için “Biz de bir kere sevinmeliydik/ Çiçek açmış bir ağaç gibi çıldırmasıya”- Bedri Rahmi Eyüboğlu dizeleriyle örneklendirilmiştir. Kez sözcüğünün bu veya başka anlamlı ve işlevli bir kez madde başı kullanımı bulunmamaktadır. Benzer şekilde bin sayısıyla bin kere

⁶ bkz. Herbst, Thomas (1996). “What are collocations: Sandy beaches or false teeth?” *English Studies*, 77 (4), 379-393; Nesselhauf, Nadja (2004). “What are collocations?” In David Allerton, Nadja Nesselhauf, & Paul Skandera (Eds.), *Phraseological Units: Basic Concepts and Their Application* (pp. 1-21). Basel: Schwabe.

⁷ kez’in “tekrar, yeniden” sözcüğü ile eş kökenlidir. Eski Türkçe kezik “dönüş, tekerrür, sıra” fiili ile eş kökenlidir. Bu fiil Eski Türkçe kez- “dolanmak” fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir. (Ek açıklama: kez’in/gezin (aynı anlamda) zarfından kısaltmadır. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kez> [Erişim Tarihi: 04.09.2023]; ‘defa, kere’ ET. kez ~ OT. kez (DLT). Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları s. 505.

⁸ (دفعه) (Ar. def’a) <http://lugatim.com/s/defa> [Erişim Tarihi: 04.09.2023]

⁹ (كزة) (Ar. kerre) <http://lugatim.com/s/kere> [Erişim Tarihi: 04.09.2023]

ve *bin kez* zarf işlevli kullanımlarına da sırasıyla *bin kez ve pek çok kere; bin kere* anlamları verilerek “Bir yılda, saat on birle on üç arasında dört olay olsa ve biz bu olaylarda öncelikli olsak ben yüz kere, **bin kere** verdiğimi geri almış olurum.”-Semih Balcıoğlu; “Bu dünyaya **bin kez** gelsek gene aynı insan olarak gelmek isterdik.”-Yaşar Kemal tunceleriyle örneklendirilmiştir. *Kırk kere, yüz kere ve milyon kere sayı+kere* birleşik dizimleri zarf göreviyle *pek çok, tekrar tekrar, çok kez ve defalarca* anlamıyla GTS’de yer almaktadır. *Bin* sayısının *defa* sözcüğüyle *bin defa* madde başı kullanımı bulunmamaktadır.

Yine GTS’de *Atasözleri, Deyimler, Birleşik Füller veya Kalıp Sözler* ulamında yer verilen *iki kere iki dört eder* madde başı, sayılarla *kere* sözcüğünün eşdizimli kullanımına bir başka örnektir. Bağlam içerisinde çarpım işlevinden uzaklaşarak “gerçekliğinden şüphe edilmeyecek kadar açık” anlamında kullanılan bir söz” olarak tanımlanmıştır. Çarpım anlamıyla *defa* ve *kez* ile kullanımı yoktur.

3. Amaç, yöntem ve örneklem

Çalışmada *derlem tabanlı* inceleme yoluyla yapılacak değerlendirmeler için *sıklık temelli* ve *anlam temelli* yaklaşım ölçütlerinden yararlanılan birleşik bir inceleme yöntemi kullanılmıştır. Uyumluluk dizimleri tanımlanan “*defa, kere ve kez*” sözcüklerinin eşdizimlilikleri, Türkçenin dil özelliklerini yansıtması, veri kaynaklarının ve metin türlerinin çeşitliliğinin yanı sıra kullanıma uygunluğu sebebiyle tercih edilen *Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)*¹⁰ ve *Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD)*¹¹ aracılığıyla belirlenmiştir. Öncelikle derlemlerdeki tuncelerde bu sözcükler taranmış, *4:4 pencere aralığında* uyumluluk dizileri kullanımıyla veri tabanı oluşturulmuştur. Bağlam ve dizim bakımından incelenen veriler doğrultusunda, uyumluluk dizileri üzerinde yapılan incelemelerle *defa, kere ve kez* sözcükleri GTS’de ve *KL*’de; *eş ve yakın anlamlı sözcükler sözlüklerinde* yer alan anlamlarıyla da karşılaştırılarak anlam ezgileri ve kullanım özellikleri tanımlanmıştır. *Defa, kere ve kez* alanyazında en çok kabul gören sınıflandırmalardan olan Cruse (1986) ve Murphy (2003)’nin eş anlamlılık sınıflandırmaları temelinde değerlendirilmiştir. Yalnızca iki sınıflandırma kullanılarak sözcüklerin eş anlamlılık durumlarına dair doğru sonuçlara ulaşmanın yeterli olmayacağı ancak yine de eş anlamlı olduğu varsayılan sözcüklere ait nesnel dil verilerini değerlendirmek açısından dil düzlemindeki anlam özelliklerini temel alan bu sınıflandırmaların önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan derlem tabanlı çalışmada elde edilen verilerden hareketle “*defa, kere ve kez*” sözcüklerinin eşdizimlilik ilişkilerinin, kullanım alan ve sıklıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

4. Bulgular ve yorum

4.1. Anlambirincik çözümlemesi

İlk olarak *defa*¹², *kere*¹³, *kez*¹⁴ sözcüklerinin anlam özelliklerini somutlaştırmak ve aralarındaki anlam farklılıklarını ortaya koymak amacıyla derlemden tanımlanan tunceler incelenerek *anlambirincik çözümlemesi* yapılmıştır.

¹⁰ *Türkçe Ulusal Derlemi*, yaklaşık 50 milyon sözcüklük büyüklüğüyle 24 yıllık bir dönemi (1990-2013) kapsamakta, çok çeşitli türlerdeki metinsel veri örneklerinden oluşmaktadır. bkz. <https://www.tnc.org.tr/> [Erişim Tarihi: 04.09.2023]

¹¹ 1 Kasım 2017 itibarıyla erişime açılan *Türk Sözlükbilimi Derlemi* bir uzmanlık alan derlemi olup Türk Sözlükbilimi alanı ile ilgili 1932-2016 yılları arasında yayınlanmış makale, bildiri, tez, haber ve bülten metinlerinden oluşmaktadır. bkz. tsd.ogu.edu.tr [Erişim Tarihi: 04.09.2023]

¹² Yazılı metinlerdeki [*defa*] sorgusu 128 sonuç ile 65 metinde bulunmaktadır. Sistemde 1003 adet yazılı metin, 42831 adet tüme ve 703986 adet sözcük bulunmaktadır. Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

Tablo 1. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin Anlambirimcik Çözümlemesi

Sözcükler	bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısı	bir şeyin zamanı (işaret)	bir şeyin zamanı (belirsizlik)	bir şeyin sırası	bir şeyin yapılış sıklığı (azlık)	bir şeyin yapılış sıklığı (çokluk)	çarpım işareti	aslında	önce (likle)	kat
Defa	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+
Kere	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-
Kez	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+

+: Sözcüğün ilgili anlambirimciğe sahip olduğunu göstermektedir.
-: Sözcüğün ilgili anlambirimciğe sahip olmadığını göstermektedir.

“Defa, kere ve kez” sözcüklerine ait *anlambirimcik demetleri*¹⁵nin kesişim kümesini oluşturan *üstanlambirimcik demeti*: bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısı (+), bir şeyin sırası (+), bir şeyin yapılış sıklığı (azlık) (+), bir şeyin yapılış sıklığı (çokluk) (+), önce(likle) (+) şeklindedir.

4.2. Anlam alanı

“Defa, kere ve kez” sözcüklerine ait anlambirimcik çözümlemesi, sözcüklerin aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur. Bu sözcükler arasında tam bir *alt/üst anlamlılık ilişkisi*¹⁶ belirlenmemiş ancak *defa* sözcüğünün *kez* ve *kere* sözcüğüne göre daha geniş anlam özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Bu sözcüklerin belirlenen farklı *anlam alanları* aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 2. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısı/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik /bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısı/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	el, nöbet, öğün, seans, sefer
karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç

Yazılı metin sorgusunda [defa] sözcüğü 4989 adet metinde taranmış olup 1955 metinde bulunmaktadır. 49664176 adet sözcük arasında 7826 sonuç ile yer almaktadır. Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

¹³ Yazılı metinlerdeki [kere] sorgusu 39 sonuç ile 22 metinde bulunmaktadır. Sistemde 1003 adet yazılı metin, 42831 adet tümce ve 703986 adet sözcük bulunmaktadır. Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

Yazılı metin sorgusunda [kere] sözcüğü 4989 adet metinde taranmış olup 1664 metinde bulunmaktadır. 49664176 adet sözcük arasında 5962 sonuç ile yer almaktadır. Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

¹⁴ Yazılı metinlerdeki [kez] sorgusu 186 sonuç ile 71 metinde bulunmaktadır. Sistemde 1003 adet yazılı metin, 42831 adet tümce ve 703986 adet sözcük bulunmaktadır. Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

Yazılı metin sorgusunda [kez] sözcüğü sistemdeki 4989 yazılı metinde taranmış olup 3047 metinde bulunmaktadır. 49664176 adet sözcük arasında 30997 sonuç ile yer almaktadır. Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) [Erişim Tarihi: 05.09.2023]

¹⁵ *Anlambirimcik demeti*, *anlambirime* (fr. *monème*), özellikle *sözlükbirime* (fr. *lexème*) denk olan anlamsal bir birimdir. Bir anlambirimcik demeti her zaman *sözcüksel alana* (fr. *champ lexical*) aittir, yani anlamsal olarak başka sözlüksel birimlerle ilişki içindedir. Örneğin “baba” sözcüğü, “anne”, “erkek çocuk”, “yeğen” gibi sözcüksel alanın bir parçasıdır. https://tr.wiktionary.org/wiki/anlambirimcik_demeti [Erişim Tarihi: 07.09.2023]

¹⁶*Alt anlamlılık (hyponymy)*, bir kavramın kapsamındaki sözcükler, bir türe ait cins adlardır. Alt anlamları kapsayan bütüncül yapı ise *üst anlamlılık (hyponymy)* terimi ile ifade edilir. Karahan, A. (2013).

Tablo 3. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin zamanı (işaret)/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/bir şeyin zamanı (işaret)/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	bu sefer
karşıt anlamlı sözcükler	asla, geçen sefer, gelecek sefer, hiç

Tablo 4. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin zamanı (belirsizlik)/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/bir şeyin zamanı (belirsizlik)/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	bazen, bazı, hep, her
karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç

Tablo 5. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin sırası/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/bir şeyin sırası/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	ilk, son
karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç

Tablo 6. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin yapılış sıklığı (azlık)/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/bir şeyin yapılış sıklığı (azlık)/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	az, biraz, birkaç, en azından, hiç olmazsa, nadir(en), yalnızca
karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç

Tablo 7. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /bir şeyin yapılış sıklığı (çokluk)/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/bir şeyin yapılış sıklığı (çokluk)/	<i>defa, kere, kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	çok, çoğunluk(la), fazlasıyla, pek çok, sayısız, tekrar
karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç

Tablo 8. *kere* Sözcüğünün /çarpım işareti/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik	
/çarpım işareti/	<i>Kere</i>

eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	çarpı, çarpım
karşıt anlamlı sözcükler	bölü, bölüm

Tablo 9. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /aslında/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik /aslında/	<i>defa, kere ve kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	aslen, esasen, gerçekte, haddizatında, hakikaten, zaten
karşıt anlamlı sözcükler	sureta, yalancıkta, yalandan, yapmacık, zahiri

Tablo 10. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /önce(likle)/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik /önce(likle)/	<i>defa, kere ve kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	başlangıçta, evvel(a), ilkin
karşıt anlamlı sözcükler	ahir, sonra, sonunda

Tablo 11. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin /kat/ Anlambirimciği Çevresindeki Anlam Alanı

Anlambirimcik /kat/	<i>defa, kere ve kez</i>
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	bir o kadar, daha, katman, misli, tabaka
karşıt anlamlı sözcükler	Hiç

“defa, kere ve kez” sözcüklerinin anlambirimciklerinin belirlenen *genel anlam alanları* aşağıda tabloda gösterilmiştir:

Tablo 12. “defa, kere ve kez” Sözcüklerinin Genel Anlam Alanları

incelenen sözcükler	Defa	Kere	Kez
eş anlamlı ve yakın anlamlı sözcükler	el, nöbet, öğün, seans, sefer, bu sefer, ilk, son, az, biraz, birkaç, en azından, hiç olmazsa, nadir(en), yalnızca, çok, çoğunluk(la), fazlasıyla, pek çok, sayısız, tekrar, aslen, esasen, gerçekte, haddizatında, hakikaten, zaten, başlangıçta, evvel(a), ilkin, bir o kadar, daha, katman, misli, tabaka	el, nöbet, öğün, seans, sefer, bazen, bazı, hep, her, ilk, son, az, biraz, birkaç, en azından, hiç olmazsa, nadir(en), yalnızca, çok, çoğunluk(la), fazlasıyla, pek çok, sayısız, tekrar, çarpı, çarpım, aslen, esasen, gerçekte, haddizatında, hakikaten, zaten, başlangıçta, evvel(a), ilkin	el, nöbet, öğün, seans, sefer, bu sefer, bazen, bazı, hep, her, ilk, son, az, biraz, birkaç, en azından, hiç olmazsa, nadir(en), yalnızca, çok, çoğunluk(la), fazlasıyla, pek çok, sayısız, tekrar, başlangıçta, evvel(a), ilkin, bir o kadar, daha, katman, misli, tabaka

karşıt anlamlı sözcükler	asla, hiç, geçen sefer, gelecek sefer, sureta, yalancıkta, yalandan, yapmacık, zahirî, ahir, sonra, sonunda	asla, hiç, bölü, bölüm, sureta, yalancıkta, yalandan, yapmacık, zahirî, ahir, sonra, sonunda	asla, hiç, geçen sefer, gelecek sefer, ahir, sonra, sonunda
---------------------------------	---	--	---

İnceleme, *defa* sözcüğünün *kere* ve *kez* sözcüğüne kıyasla daha geniş bir sözcüklerle anlam ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Bu da *defa* sözcüğünün daha geniş *içlem ilişkileri*¹⁷ne sahip olduğunu göstermektedir.

4.3. Anlam ezgisi

Söz dizimindeki incelemelerde temel kaynak derlemdir. “*defa*, *kere* ve *kez*” sözcükleri *TSD* ve *TUD* örneğinde incelenmiştir.

defa sözcüğü *TSD* derleminde 128 sonuç ile 182,32; *TUD* derleminde 7826 sonuç ile 157.58 sıklık değerine ulaşmıştır. *TSD* derlemi bilimsel düzeyde yazılan metinlerdir oluşmaktadır. *TUD* derlemine göre *defa* sözcüğünün metin türlerine dağılımı şöyledir:

Tablo 13. *TUD*'da “*defa*” Sözcüğünün Metin Türlerine Dağılımı

Metin Türü	Kullanım Sayısı	Kullanım Sıklığı
bilimsel düzeyde yazılan	575	34.29
kurgu ve şiir	358	33.46
bilimsel olmayan düzeyde yazılan ve özyaşam	466	45.71
gazete	237	13.41
diğer yazılı basılmış metin	212	24.28
basılmamış yazılı metin	104	6.06

kere sözcüğü *TSD* derleminde 39 sonuç ile 55,39; *TUD* derleminde 5946 sonuç ile 119.72 sıklık değerine ulaşmıştır. *TSD* derlemi bilimsel düzeyde yazılan metinlerdir oluşmaktadır. *TUD* derlemine göre *kere* sözcüğünün metin türlerine dağılımı şöyledir:

Tablo 14. *TUD*'da “*kere*” Sözcüğünün Metin Türlerine Dağılımı

Metin Türü	Kullanım Sayısı	Kullanım Sıklığı
bilimsel düzeyde yazılan	349	17.18
kurgu ve şiir	430	38.48
bilimsel olmayan düzeyde yazılan ve özyaşam	455	34.03
gazete	132	5.17
diğer yazılı basılmış metin	186	16.33
basılmamış yazılı metin	110	8.46

¹⁷ *içlem ilişkisi*: Her kavram hem içine aldığı nesnelere kapsar hem de onların ortak özelliklerini (niteliklerini) işaret eder. Bu kapsama ve işaret etme durumlarına *kaplam* ve *içlem* adı verilir. Herhangi bir kavramın içine aldığı konu ve nesnelere ortak özellikleri o kavramın *içlemi*ni gösterir. <https://www.felsefe.gen.tr/kavramlarda-iclem-ve-kaplam-nedir/> [Erişim Tarihi: 07.09.2023]

kez sözcüğü TSD derleminde 186 sonuç ile 264,20; TUD derleminde 30997 sonuç ile 624.13 sıklık değerine ulaşmıştır. TSD derlemi bilimsel düzyazı metinlerinden oluşmaktadır. TUD derlemine göre kez sözcüğünün metin türlerine dağılımı şöyledir:

Tablo 15. TUD’da “kez” Sözcüğünün Metin Türlerine Dağılımı

Metin Türü	Kullanım Sayısı	Kullanım Sıklığı
bilimsel düzyazı	1063	101.14
kurgu ve şiir	566	186.51
bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam	637	174.17
gazete	388	79.61
diğer yazılı basılmış metin	249	67.33
basılmamış yazılı metin	140	14.38

Kez sözcüğünün defa ve kere sözcüklerine kıyasla kullanım sıklığının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sözcüklerden defa, bilimsel düzyazı; kere, bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam; kez, bilimsel düzyazı türlerinde yer almıştır. Defa, kere ve kez sözcüklerinin söz dizimindeki görünüşleri anlam ezgisi incelemesiyle belirlenmiştir.

4.3.1. “defa” sözcüğünün anlam ezgisi

Defa sözcüğünün TSD ve TUD derlemlerindeki genel bağlam kümelerinde 100 uyumluluk dizisi içindeki ezgisel özellikleri (olumlu-olumsuz) belirlenmiştir. 4:4 pencere aralığına sahip bağlamları (gerektiğinde bağlamlar uzatılmıştır) ve anlam ezgisine dair açıklamalarıyla tabloda verilmiştir:

Tablo 16. “defa” Sözcüğünün Genel Bağlam Kümesindeki Anlam Ezgisi Görünümü

Sıra	derlem	uyumluluk dizisi	anlam ezgisi	Açıklama
1	TSD AKÇAY Yusuf Telif Eser - Doktora Tezi	Eser ilk defa Selanikli Mustafa Efendi tarafından yayımlanmış...	olumlu	‘ilk’ sözcüğüyle kullanılarak <i>sıra anlamı</i> bildiren ‘defa’ sözcüğü; kullanıldığı bağlamda “...tarafından yayımlan-” öbeğiyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
2	TUD W-IF25D1B-2784-822	Kazakistan'da ilk defa açılan otelimiz, Almatı'nın en lüks yerindedir.	olumlu	Bağlamda ‘ilk’ sözcüğüyle kullanılarak <i>sıra anlamı</i> bildiren ‘defa’ sözcüğü: olumlu bir değere sahip olan “kuruluş, ilk kez veya yeniden işe başlamak” (GTS) anlamı bildiren <i>açılmak</i> ve “sıradan olmayıp pahalı zevkleri içinde barındıran” (GTS) anlamı bildiren <i>lüks</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
3	TSD HÜSEYİNOĞLU Ali Telif Eser -	Qasım İsmayilov sokağı, ev 12'ye kaç defa gitmişim!	olumsuz	Uyumluluk dizisinde ‘kaç’ sözcüğü ‘defa’yı ironi oluşturmak için nitelemektedir ve ‘yapılış sıklığının çokluğu’nu bildirmek

	Bildiri			in kullanılmaktadır; bağlamda olumsuz bir duygusal çağrıma sahip olmasıyla olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
4	TUD W-CD39C3A-0388-1175	kaç defa ilan ettik; yargı bağımsızdır...	olumlu	'kaç' ile kullanılan 'defa' sözcüğü bu bağlamda da 'yapılış sıklığının çokluğu' ifade edilmek için kullanılmakta "bir durumu yaymak" (GTS) anlamı bildiren <i>ilan etmek</i> birleşik sözcüğüyle kullanılan "yargı bağımsızdır" tümcesi anlamı ve duygusal çağrışıma bakımından olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
5	TSD HUDAYBERDİYEV Telif Eser - Bildiri	kitabı üç defa hatmettim.	olumlu	Sayının nitelediği 'defa' sözcüğü, bağlamdaki <i>kitap</i> ile kullanılan "tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek" (KL) anlamı bildiren <i>hatmetmek</i> birleşik sözcüğüyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
6	TUD W-RA16B2A-0846-1666	yazmadığıma gelince sabah erken kalkmadım bir defa , kalktığımda ortalık iyice ısınmış...	olumsuz	Bağlamda gerçekleşmeyen 'yazmak' eyleminin gerekçesini açıklamak için "öncelikle" (GTS) anlamıyla kullanılan 'bir defa' olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
7	TSD BOZKURT Ferdî Telif Eser - Doktora Tezi	en azından her dergide elli defa öykü kelimesi geçer.	olumlu	Uyumluluk dizisindeki 'en azından... sayı+ defa' kullanımı bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sıklığını ifade etmekte 'öykü' sözcüğünün dergide geçmesi olumlu duygusal çağrışıma yaratarak olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
8	TUD W-MC06A3A-1977-1381	sivri uçlu, boyu eninden üç defa daha uzun, kestane kırmızısı renginde...	olumlu	Uyumluluk dizisindeki 'sayı+ defa+ daha' kullanımı derecelendirme bildiren "kat" (GTS) anlamıyla "kısa karşıtı" (GTS) anlamı bildiren uzun sözcüğünü nitelemekte olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
9	TSD ACAR Kenan Telif Eser - Makale	niteliksizlikle bağdaştırılabilirse de bu defa kullanım alanında hayvan yiyecek farklılık...	olumsuz	'bu defa' kullanımı, bağlamda "kalitesizlik, vasıfsızlık" (GTS) anlamı bildiren <i>niteliksizlik</i> sözcüğü ile "bağdaştırma işine konu olmak" anlamı bildiren <i>bağdaştırılmak</i> sözcüğüyle olumsuz anlam bildirmesi bakımından olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.

				göstermektedir.
10	TUD W-HA16B2A-1304-1197	Pederos yine irkildi, fakat bu defa sessiz kalmayı yeğledi.	olumsuz	'bu defa' kullanımı, "şaşırp duraklamak" (GTS) anlamı bildiren <i>irkilmek</i> sözcüğü ile aynı uyumluluk dizisinde bulunan "ses çıkarmayan" (GTS) <i>sessiz</i> ve "tercih etmek" (GTS) anlamı bildiren <i>yeğlemek</i> sözcükleriyle bir arada olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
11	TSD ERCİLASUN Ahmet Telif Eser - Bildiri	çünkü çok defa bir ağız kelimesi, başka bir lehçenin standart...	olumlu	'çok' ile kullanılan 'defa' sözcüğü, uyumluluk dizisinde "diyalekt" (GTS) anlamı bildiren <i>ağız ve lehçe</i> sözcükleriyle "ölçünlü" (GTS) anlamı bildiren <i>standart</i> sözcüğüyle kullanımında olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
12	TUD W-GG03A1B-3197-2439	hatta, çok defa devlet adamı ve münevver bile...	olumlu	'çok' ile kullanılan <i>defa</i> sözcüğü, yine yapılış sıklığındaki çokluk anlamı bildirmekte, <i>devlet adamı</i> ve "aydın" (GTS) anlamına gelen olumlu bir değere sahip olan <i>münevver</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
13	TSD ÖLKER Gökhan Telif Eser - Bildiri	şekillerine ulaşabilmek amacıyla bunları bir defa da Dankoff'un Divân-ı Lügati` t-Türk üzerine yaptı...	olumlu	'bir defa da' kullanımı "hedeflenen bir şeyi elde etmek, erişmek" (GTS) anlamı bildiren <i>ulaşabilmek</i> sözcüğü ve benzer anlama sahip kısaca "hedef" (GTS) anlamı bildiren <i>amaç</i> sözcüğüyle bir arada kullanımında olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
14	TUD W-FD36C0A-0198-146	Öztürkmen, bir defa şu var:	olumlu	Derlem üzerinde sınırlı sözcük sayısı ile tanıklanan 'bir defa' sözcük öbeğinin GTS'de zarf işlevli "ilk önce" anlamı bildirdiği ve örneklendirme yapmak için kullanıldığı düşünülmekte bu kullanım, olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
15	TSD KAYA Ceval Telif Eser - Bildiri	önceden kodlanmış mantığı uyuyorsa, kelime bu defa da doğru kabul edilmektedir.	olumlu	Uyumluluk dizisindeki 'bu defa da' kullanımı, "her konuda birbirine uymak" (GTS) anlamı bildiren <i>uyuşmak</i> sözcüğüyle olumlu duygusal çağrışıma sahip "hakikat" (GTS) anlamındaki <i>doğru</i> ve <i>kabul edilmek</i> birleşik sözcükleriyle bir arada olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.

16	TUD W-MD39C2A-1315-1620	konuşmasını yapmış ve yirmi defasında da ulusal egemenliğin tanımını...	olumlu	Sayı ile kullanılan <i>defa</i> sözcüğü bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısını ifade etmek için kullanılmakta (kez, GTS), uyumluluk dizisinde olumlu duygusal çağrışım yapan <i>konuşmak</i> sözcüğü ve <i>ulusal egemenlik</i> sözcük öbeği ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
17	TSD TÜLÜCÜ Süleyman Telif Eser - Doktora Tezi	dışarı çıkınca şükranını ifade için, birkaç defa elini öptüğünü ve bu hadiseyi...	olumlu	bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısındaki belirsizliği ifade etmek için <i>birkaç+ defa</i> kullanımı olumlu değer taşıyan <i>el öpmek</i> sözcük öbeğiyle ve “gönül borcu, minnettarlık” (GTS) anlamlı <i>şükran</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
18	TUD W-VI07A2A-2643-1861	eller kaç defa yıkanmalı?	olumlu	Bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısını (kez, GTS) soru yoluyla ifade etmek için kullanılan <i>kaç+ defa</i> , <i>yıkanmak</i> sözcüğü ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
19	TSD GÜNŞEN Ahmet Telif Eser - Bildiri	böylece, hangi savların kaç defa tekrarlandığını da tespit ettik.	olumlu	Bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısının çokluğunu ifade etmek için kullanılan <i>kaç+ defa</i> , “iddia” (GTS) anlamı ifade eden <i>sav</i> , “yinelenmek” (GTS) anlamını ifade eden <i>tekrarlanmak</i> sözcüğünü de pekiştirerek olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
20	TUD W-SA16B2A-0311-586	ayıp olur diye söyleyemedim, dedi bir başka defa .	olumsuz	Bir şeyin oluş, yapılış zamanındaki belirsizlik anlamı ifade eden ‘bir başka defa’ kullanımı, “uygun düşmemek” (GTS) anlamı ifade eden <i>ayıp olmak</i> ve “söyleme imkânı bulunmamak” (GTS) anlamı ifade eden <i>söyleyememek</i> sözcükleriyle olumsuz duygusal çağrışım yaratarak, olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.

defa sözcüğünün tüm bağlam kümelerinden rastgele seçilen 20 uyumluluk dizisinden 15 olumlu, 5 olumsuz anlam ezgisel özellik tanımlanmıştır.

4.3.2. “kere” sözcüğünün anlam ezgisi

kere sözcüğünün TSD ve TUD derlemlerindeki genel bağlam kümelerinde 100 uyumluluk dizisi (TSD derleminde bu sayı 39’dur) içindeki ezgisel özellikleri (olumlu-olumsuz) belirlenmiştir. 4:4 pencere aralığına sahip bağlamları (gerektiğinde bağlamlar uzatılmıştır) ve anlam ezgisine dair açıklamalarıyla tabloda verilmiştir:

Tablo 17. “kere” Sözcüğünün Genel Bağlam Kümesindeki Anlam Ezgisi Görünümü

Sıra	derlem	uyumluluk dizisi	anlam ezgisi	Açıklama
1	TSD ÇAKIR Ramazan Telif Eser - Bildiri	bazı kere bu kelime sıfat olarak kullanılır ve kargış ki...	olumlu	<i>bazı kere</i> uyumluluk dizisinde olumlu değere sahip <i>kelime, sıfat</i> ve “bir şeyden yaralanmak” (GTS) anlamı ifade eden <i>kullanmak</i> sözcüğü ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
2	TUD W-XI45F1D- 4818-1747	salı akşamı ikinci kere sahaf şenliğine gittim.	olumlu	Bir şeyin sırası anlamı ifade etmek sıra sayı sözcüğü ile kullanılan ‘kere’ “kullanılmış kitap alıp satan” (GTS) anlamı ifade eden <i>sahaf</i> ve olumlu duygusal çağrışıma sahip “festival” (GTS) anlamındaki <i>şenlik</i> sözcüğü ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
3	TSD NALBANT Mehmet Telif Eser - Bildiri	sadece 1 kere fiili zarflaştırarak zarf tümleci yapmıştır...	olumlu	<i>sadece 1 kere fiil, zarf</i> ve <i>zarf tümleci</i> ve uyumluluk dizisinde birlikte kullanıldığı olumlu değere sahip “gerçekleştirmek meydana getirmek” (GTS) anlamı ifade eden <i>yapmak</i> sözcüğü ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
4	TUD W-KI13C2A- 1498-943	ağalar, şeyhler, bilumum düşmanlar çok kere sömürülecek bir meta gözüyle bakmıştır.	olumsuz	Bir şeyin yapılış sayısındaki çokluğu ifade etmek için kullanılan <i>çok kere</i> kullanıldığı bağlamda olumsuz anlam ifade eden <i>ağa, şeyh</i> ve <i>düşman</i> sözcükleri, <i>sömürülecek bir meta</i> sözcük öbeği ile olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
5	TSD BOZ Erdoğan Telif Eser - Bildiri	özel kaygılarla yapıldığını burada bir kere daha tekrar edelim.	olumsuz	Tekrar anlamı ifade eden <i>bir kere daha</i> , “endişe edici duygu, tasa, endişe” (GTS) anlamı ifade eden olumsuz duygusal çağrışıma sahip <i>kaygı</i> sözcüğüyle kullanıldığı bağlamda olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
6	TUD W-OA15B1A- 1746-346	beni milyon kere dövdüler üst-üste!	olumsuz	Bir şeyin yapılış sayısındaki çokluğu ifade etmek için kullanılan <i>milyon kere</i> , “tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak” (GTS) anlamı ifade eden olumsuz değere sahip <i>dövmek</i> sözcüğü ile olumsuz anlam ezgisi

				özelliği göstermektedir.
7	TSD ESİR Hasan Ali Telif Eser - Bildiri	iki kabileden ibaret olan Kalaçlılar bazı kere bunlardan ayrıldıkları için kendileri Oğuz...	olumsuz	...den ibaret olmak " ancak bu kadar olmak" (GTS) anlamı ifade eden sözcük öbeği ve "bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak" (GTS) anlamı ifade eden olumsuz duygusal çağrışıma sahip <i>ayrılmak</i> sözcüğü ile kullanıldığı bağlamda olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
8	TUD W-OH36C4A- 0237-2501	bir yok, iki kere iki dört, elli kere ispat et, anlamaz..	olumsuz	Çarpım anlamı ifade etmek için kullanılan <i>kere</i> , "kanıtlamak" (GTS) anlamı ifade eden <i>ispat etmek</i> birleşik sözcüğü ile uyumluluk dizisi içinde birlikte kullanıldığı <i>yok</i> sözcüğü ve <i>anlamak</i> eyleminin olumsuzluğu ile olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
9	TSD ERCİLASUN Bilge Telif Eser - Bildiri	parçası, romanın kahramanının zihninden iki kere geçer, Bu da romanın 52 ve 53, sayfalarında...	olumlu	<i>iki</i> sözcüğü ile kullanılan <i>kere</i> , bir şeyin sıklığını ifade etmek için kullanılmış uyumluluk dizisinde <i>roman kahramanı</i> , <i>zihin</i> , <i>roman</i> sözcükleri ile bir arada kullanımında olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
10	TUD W-VA14B1A- 3373-156	bir kere tabiat sevgisi var çocukta...	olumlu	"öncelikle" (GTS) anlamı ifade eden <i>bir kere</i> olumlu duygusal çağrışıma sahip <i>tabiat</i> , <i>sevgi</i> ve <i>çocuk</i> sözcükleri ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
11	TSD CUMAGULOV Çetin Telif Eser - Bildiri	Bartold çok kere istifade etmiştir.	olumlu	Bir şeyin yapılış sayısındaki çokluğu ifade etmek için kullanılan <i>çok kere</i> , uyumluluk dizisinde birlikte kullanıldığı "yararlanmak" (GTS) anlamı <i>istifa etmek</i> birleşik sözcüğü ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
12	TUD W-NG03A2A- 2588-1600	bir kere bu söylediğimiz çok doğal.	olumlu	"aslında" (GTS) anlamı ifade eden <i>bir kere</i> , olumlu değere sahip <i>söylemek</i> ve <i>doğal</i> sözcükleri ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
13	TSD	metinler ve bu metinlerdeki	olumlu	"üleştirme" (GTS) anlamı ifade eden <i>birer kere</i> , olumlu değere sahip <i>metin</i> ,

	BOZKURT Ferdî Telif Eser - Doktora Tezi	sözcükler birer kere alınmaktadır.		<i>sözcük ve alınmak</i> sözcükleri ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
14	TUD S-ACABQq- 0423-281	bahsettiğim bütün bu belgeleri bir kere okudunuz mu?	olumsuz	Kullanıldığı bağlamda, bir şeyin yapılış sıklığındaki azlığı ifade etmek için yer alan <i>bir kere</i> , uyumluluk dizisinde ironi yapılarak soru yoluyla <i>okumak</i> eyleminin gerçekleşmediğini göstermesi bakımından olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
15	TSD ÖZTÜRK Furkan Telif Eser - Doktora Tezi	bakan birisi, bu sözcük belli bir metinde kaç kere geçmişse, o kadar da tümceyi bulabilmektedir.	olumlu	<i>kaç kere</i> , olumlu değere sahip <i>sözcük, metin, tümce</i> sözcükleri, <i>geçmek</i> ve <i>bulabilmek</i> eylemleri ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
16	TUD W-CA16B3A- 0140-1640	geceyarısı sessizliğinde, kim bilir kaçınıcı kere karıştırdığı elbise dolabının dibinde...	olumsuz	Bir şeyin yapılış sıklığındaki belirsizliği ifade etmek için kullanılan <i>kim bilir kaçınıcı kere</i> , olumsuz duygusal çağrışım yapan <i>gece yarısı sessizliği, karıştırmak, dolabın dibi</i> sözcük/söz öbekleriyle olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
17	TSD ÖZDEMİR Nebi Telif Eser - Bildiri	fayda vardır, Türk Avrupa ilişkilerini çok kere olumsuz yönde etkileyen Avrupa'da yerleşik	olumsuz	<i>Türk Avrupa ilişkilerini etkileyen bir durumu</i> nitelemek için kullanılan olumsuz değere sahip <i>olumsuz</i> sözcüğü ile aynı uyumluluk dizisinde kullanılan <i>çok kere</i> olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
18	TUD W-OH37C0A- 0219-93	ama gerçekte bu akıl denen şeyin ne olduğunu kaç kere düşünürüz?	olumsuz	Bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısını ironi oluşturmak için soru yoluyla <i>düşünmek</i> eyleminin gerçekleşmediğini ifade eden anlamı ile <i>kaç kere</i> sözcük öbeğinin bir arada kullanımı olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
19	TSD BOZKURT Ferdî	Bir yazar o kelimeyi bir kere kullansa bile sözlüğe	olumlu	Kullanıldığı bağlamda bir şeyin yapılış sayısını ifade eden <i>bir kere</i> , olumlu değere sahip <i>yazar, kelime, sözlük</i> sözcükleri ve <i>girebilmek</i> eylemi

	Telif Eser - Doktora Tezi	girebiliyordu.		ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
20	TUD W-QI43C3A- 1801-1153	birkaç kere geldi, oturduk konuştuk sonra Faruk Bayhan'a olayı açtı.	olumlu	Bir şeyin yapılış sıklığındaki belirsizlik anlamını ifade eden <i>birkaç kere</i> , olumlu değere sahip <i>oturmak, konuşmak ve olayı açmak</i> sözcük/söz öbekleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.

Kere sözcüğünün tüm bağlam kümelerinden rastgele seçilen 20 uyumluluk dizisinden 11 olumlu, 9 olumsuz anlam ezgisel özellik tanınmıştır.

4.3.3. “kez” sözcüğünün anlam ezgisi

Kez sözcüğünün TSD ve TUD derlemlerindeki genel bağlam kümelerinde 100 uyumluluk dizisi içindeki ezgisel özellikleri (olumlu-olumsuz) belirlenmiştir. 4:4 pencere aralığına sahip bağlamları (gerektiğinde bağlamlar uzatılmıştır) ve anlam ezgisine dair açıklamalarıyla tabloda verilmiştir:

Tablo 18. “kez” Sözcüğünün Genel Bağlam Kümesindeki Anlam Ezgisi Görünümü

Sıra	derlem	uyumluluk dizisi	anlam ezgisi	Açıklama
1	TSD ÖZEL Sevgi Telif Eser - Bildiri	sözcüklerin yazımında eski biçime dönülürken, bu kez sonbahar, ilkbahar, Şanlıurfa, Gaziantep gibi...	olumlu	Bir şeyin gerçekleşme zamanını işaret etmek için kullanılan <i>bu kez</i> , uyumluluk dizisinde olumlu değere sahip <i>sözcük, yazım, biçim, “bırakılan bir konuya başlamak”</i> (GTS) anlamı ifade eden <i>dönmek</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
2	TUD W-TA16B1A- 0069-389	Neyse ki, bu kez durum başkaydı.	olumlu	Bir şeyin gerçekleşme zamanını işaret eden <i>bu kez</i> olumlu değer taşıyan “çok şükür, bereket versin” (GTS) anlamı kullanımıyla <i>neyse ki</i> sözcüğü ile birlikte olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
3	TSD GÖKDAYI Hürriyet Telif Eser - Bildiri	erişime açıldığı tarihten bugüne kadar kaç kez arama yapıldığını belirten şöyle bir notla...	olumlu	<i>-e kadar kaç kez</i> kullanımı uyumluluk dizisinde olumlu duygusal çağrışım yapan <i>erişim, açılmak, arama yapılmak</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
4	TUD W-SA16B2A- 0502-253	içimdeki aşkı, sevgiyi uyandırdığın için sana bir kez daha	olumlu	<i>bir kez daha</i> kullanımı olumlu değere sahip olumlu duygusal çağrışım yapan <i>aşkı, sevgiyi uyandırmak</i> ve <i>minnet</i> sözcük/söz

		minnet...		öbekleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
5	TSD DEMİRCAN Ömer Telif Eser - Bildiri	bir köke türetme işlemi en az dört kez uygulanabilir, ekler ikinci kez kullanılabilir...	olumlu	<i>en az+ sayı+ kez</i> yapısı, uyumluluk dizisinde <i>uygulanmak</i> ve <i>kullanılmak</i> sözcüklerindeki olumlu duygusal çağrışıma sahip "ihtimal ve imkânı bulunmak" (GTS) anlamı ifade eden <i>-e bilmek</i> yapısıyla olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
6	TUD W-VI44F1D- 4748-864	ve çok nadir 2-3 kez kana benzer bişi gördüm	olumsuz	Bir şeyin gerçekleşme sıklığındaki azlığı ifade etmek için kullanılan <i>sayı+ kez</i> , olumsuz duygusal çağrışıma sahip <i>kana benzer bişi</i> sözcük öbeği ile olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
7	TSD ESİR Hasan Ali Telif Eser - Bildiri	tabirinin sıkça kullanılması ve pek çok kez düşmana galip gelinmesi Göktürklerin...	olumlu	Bir şeyin gerçekleşme sıklığındaki çokluğu ifade eden <i>pek çok kez</i> , "yenmek, üstün gelmek" (GTS) anlamı ifade eden <i>galip gelmek</i> eyleminin <i>düşmana galip gelinmesi</i> şeklinde kullanılması ile olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
8	TUD W-QE37C2A- 0186-1837	kimi kez bunlara algı ve düşünce değişiklikleri de eklenir.	olumlu	Bir şeyin gerçekleşme zamanındaki belirsizliği ifade eden <i>kimi kez</i> , olumlu değer taşıyan <i>algı, düşünce, değişiklik</i> sözcükleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
9	TSD BOZKURT Ferdi Telif Eser - Doktora Tezi	Bir sözcüğün tek bir kez görülmesi yeterli değildir.	olumsuz	<i>sayı+ kez</i> , uyumluluk dizisinde "bir işlevi yerine getirme gücü olan" (GTS) anlamı ifade eden <i>yeterli</i> sözcüğüne olumsuz değer katan <i>değil</i> sözcüğü ile olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
10	TUD W-JD36C4A- 1750-2116	bir kez , yetişkin bir birey evlilik kurumunun içine girmiyorsa	olumsuz	"öncelikle" (GTS) anlamı ifade eden <i>bir kez</i> olumlu değer taşıyan <i>evlilik kurumu</i> sözcük öbeği ile <i>girmek</i> eyleminin olumsuz bir arada kullanılarak olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
11	TSD YILDIRIM	yelim ile yelimenerek okun	olumlu	"kat" (GTS) anlamı ifade eden <i>bir</i>

	Dursun Telif Eser - Bildiri	sağlamlığı bir kez daha pekiştirilirdi.		<i>kez daha</i> olumlu değere sahip “dayanıklı” (GTS) anlamı ifade eden <i>sağlam</i> , “sağlamlaştırmak” (GTS) anlamı ifade eden <i>pekiştirmek</i> sözcükleriyle bir arada olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
12	TUD W-CA16B4A- 2684-1329	bu tür çılgınlıklara kim bilir kaç kez tanık olmuştur...	olumsuz	Uyumluluk dizisinde bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısındaki çokluğu ifade eden <i>kim bilir kaç kez</i> , “aşırı davranış” (GTS) anlamı ifade eden <i>çılgınlık</i> sözcüğü ve birlikte kullanılan “bir olayı görmek ve duymak” (GTS) anlamı <i>tanık olmak</i> sözcüğü ile olumsuz anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
13	TSD YILDIRIM Ceylan Telif Eser - Bildiri	Müşteri memnuniyetinde artış kimi kez müşteriler şirketler kurum ve kuruluşlar...	olumlu	Bir şeyin yapılış zamanındaki belirsizliği ifade eden <i>kimi kez</i> , olumlu değer ifade eden <i>müşteri memnuniyetindeki artış</i> sözcük öbeğiyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
14	TUD W-KA16B4A- 0121-1261	İsteseler, yüz kez, beş yüz kez bile okurdu.	olumlu	Bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısındaki çokluğu ifade eden <i>sayı+ kez</i> , olumlu değer taşıyan <i>istemek</i> ve <i>okumak</i> sözcükleriyle kullanılarak olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
15	TSD ÖZAVŞAR Resul Telif Eser - Doktora Tezi	bildirmek isterse, arılar arasında sayısız kez iletilen bir temel haberi tekrarlar	olumlu	Bir şeyin yapılış sıklığındaki çokluğu ve belirsizliği ifade eden <i>sayısız kez</i> , olumlu değer taşıyan <i>bildirmek</i> , <i>istemek</i> , <i>iletmek</i> , sözcükleriyle olumlu duygusal çağrışım yapan <i>haberi tekrarlamak</i> sözcük öbeğiyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.
16	TUD W-KG03A4A- 2011-1982	Bir ürün markasından (yalnızca bir kez) söz edebilmek için	olumlu	Uyumluluk dizisinde, bir şeyin yapılış sıklığındaki azlığı/tekliği ifade etmek için kullanılan <i>yalnızca bir kez</i> , olumlu duygusal çağrışım yapan <i>ürün markası</i> ve <i>söz edebilmek</i> sözcük/söz öbekleriyle olumlu anlam ezgisi özelliği göstermektedir.

17	TSD BOZKURT Ferdi Telif Eser - Doktora Tezi	sözcükler derlem havuzuna sadece birer kez alınmaktadır.	olumlu	Uyumluluk dizisinde, bir şeyin yapılış sıklığındaki azlığı/tekliliği ifade etmek için kullanılan sadece <i>birer kez</i> , olumlu değere sahip <i>sözcük</i> , <i>derlem havuzu ve alınmak</i> sözcük/söz öbekleriyle olumlu anlam <i>ezgisi</i> özelliği göstermektedir.
18	TUD W-RI41C2A- 1463-979	Şayet ikinci kez dünyaya gelme şansınız olsa bile...	olumlu	Uyumluluk dizisinde bir şeyin sırasını ifade eden <i>sıra sayı+ kez...</i> <i>bile</i> kullanımı, olumlu duygusal çağrışıma sahip olan <i>dünyaya gelme şansı</i> sözcük öbeğiyle olumlu anlam <i>ezgisi</i> özelliği göstermektedir.
19	TSD ATA Aysu Telif Eser-Bildiri	Bu mesajın ilk cümlesi birçok kez kulaklarımızı çınlatır gibi oluyor.	olumlu	Uyumluluk dizisinde bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısındaki çokluğu ve belirsizliği ifade eden <i>birçok kez</i> , olumlu duygusal çağrışım yapan <i>mesaj ve kulakları çınlatmak</i> sözcük/söz öbekleriyle olumlu anlam <i>ezgisi</i> özelliği göstermektedir.
20	TUD W-CA16B1A- 1286-809	ışıkların yanıp söndüğü makinalarda sayısız kez bir konuşmayı, ... başarmaya çalışıyorum.	olumlu	Uyumluluk dizisinde, bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısındaki çokluğu ifade eden <i>sayısız kez</i> , olumlu duygusal çağrışım yapan <i>başarmaya çalışmak</i> sözcük öbeğiyle bir arada kullanımında olumlu anlam <i>ezgisi</i> özelliği göstermektedir.

Kez sözcüğünün tüm bağlam kümelerinden rastgele seçilen 20 uyumluluk dizisinden 16 olumlu, 4 olumsuz anlam ezgisel özellik tanıklanmıştır.

4.4. Eşdizimsel görünüm

Anlam ezgisi belirlemenin uyumluluk dizisi incelemesinden başka diğer bir yöntemi *eşdizimlilik incelemesidir*. Çalışmamıza konu olan eşdizimlilik incelemesi alanyazında tam yerleşmemiştir. Palmer (2001), Stanojevic (2009), Divjak (2010) ve Lehecka (2015) gibi araştırmacılar eş anlamlılık incelemelerinde eşdizimlilik verilerinden yararlanmışlar, ancak anlam ezgisinin eşdizimlilikle sınırlandırılmaması gerektiği belirtmişlerdir (Sert, 2018, s. 168).

Değerlendirme sonucunda $n-2: n+2$ pencere aralığı tercih edilerek eşdizimlilik adayları belirlenmiştir.

ilk defa, kaç defa, sayı+ defa (daha), en azından (...) sayı+ defa, bu defa (da), çok defa, bir başka defa, birkaç defa ve sayı+ defasında da “defa” sözcüğünün; bazı kere, sıra sayı+ kere, sadece + sayı+ kere, çok kere, sayı+ kere (daha), sayı + kere+ sayı, üleştirme sayı+ kere, kaç kere, birkaç

kere ve kim bilir kaçınıcı kere “kere” sözcüğünün; bu kez, (-e kadar) kaç kez, (yalnızca) sayı+ kez (daha), (sadece) üleştirme sayı+ kez, en az+ sayı+ kez, sayı+ kez (bile), pek çok kez, kimi kez, tek bir kez, kim bilir kaç+ kez, sayısız+ kez, birkaç kez “kez” sözcüğünün eşdizimlilik adaylarıdır. kaç defa/kere/kez, sayı+ defa/kere/kez, çok defa/kere/kez, birkaç defa/kere/kez seçilen uyumluluk dizilerindeki eş dizimlilik adaylarının yapıları, kullanım işlevleri ve anlamları “defa, kere ve kez” için özdeştir.

Sonuç

Söz düzleminde yapılan incelemeler, temel dil düzeyinde anlam özdeşliğine sahip olan *defa, kere ve kez* sözcüklerinin anlam özellikleri bakımından farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Bir sözcüğün anlamının eş veya yakın anlamlı olsa dahi, tam olarak, bir başka sözcükle ve her durumda karşılanmadığı görülmüştür.

Sözlüklerde eş anlamlı oldukları ifade edilen *defa, kere ve kez* sözcüklerinin eş anlamlılık özelliklerini incelemek için ilk olarak sözcüklerin GTS ve KL'deki tanımlarına, eş ve yakın anlamlı sözcükler sözlüklerindeki anlam karşılıklarına bakılmış, TSD ve TUD'dan elde edilen bağlam kümelerine yansıyan anlam ve kullanımlar belirlenerek anlambirimcik çözümlemesi yapılmıştır. Bu sözcüklerin anlam alanındaki *bir şeyin oluş, yapılış ve tekrar sayısı, bir şeyin sırası, bir şeyin yapılış sıklığı (azlık), bir şeyin yapılış sıklığı (çokluk), önce(likle)* anlamlarının özdeş olduğu; *bir şeyin zamanı (işaret), bir şeyin zamanı (belirsizlik), çarpım işareti, aslında, kat* anlambirimciklerinin farklılık gösterdiği tanıklanmıştır. Anlambirimcik çözümlemesi sonucunda, *defa, kere ve kez* sözcükleri arasında tam bir alt/üst anlamlılık ilişkisi görülmemiş ancak *defa* sözcüğünün *kez* ve *kere* sözcüğüne göre daha geniş anlam özelliğine sahip olduğu belirlenmiştir.

Defa, kere ve kez sözcüklerinin eşdizimlilik temelli anlam ezgisi incelemesinde uyumluluk dizgilerinde kullanılan *defa* sözcüğünün eşdizimlilik adaylarından 15 olumlu, 5 olumsuz; *kere* sözcüğünün eşdizimlilik adaylarından 11 olumlu, 9 olumsuz; *kez* sözcüğünün eşdizimlilik adaylarından 16 olumlu, 4 olumsuz anlam ezgisi özelliği gösterdiği görülmüştür. Üç sözcüğün eşdizimlilik adayları arasında *kaç defa/kere/kez, sayı+ defa/kere/kez, çok defa/kere/kez, birkaç defa/kere/kez* yapıları, kullanım işlevleri ve anlamları özdeştir.

Murphy (2003), eş anlamlılık sınıflandırmasına göre *defa, kere ve kez* sözcükleri mantıksal eş anlamlılık¹⁸ açısından, aralarında belirli anlamların özdeş olması sebebiyle alt kademedede bir eş anlamlılık belirten *anlam eş anlamlılığı* sınıfında yer almaktadır.

Cruse (1986), eş anlamlılık sınıflandırmasına göre *defa, kere ve kez* sözcüklerinin tüm bağlamlarda yer değiştirebilen ve tüm anlamları özdeş özellik taşıyamaları sebebiyle *mutlak eş anlamlı*¹⁹; sözcükler olmadıkları görülmektedir. Bu üç sözcük belirli bağlamlarda yer değiştirebilen ana anlamsal özellikleri aynı, alt anlamsal özellikleri farklı sözcükler ulamında değerlendirebileceğimiz *yakın eş anlamlılık* sınıfında yer almaktadır.

Çalışmanın sonucunda, eş anlamlı olduğu varsayılan *defa, kere ve kez* sözcüklerinin tam bir anlam özdeşliği göstermediği; bu sözcükler arasındaki eş anlamlılık durumunun anlam özdeşliği yerine güçlü anlam benzerliğini ifade ettiğini söylemek mümkündür.

¹⁸ Murphy (2003), Mantıksal eş anlamlılık iki alt sınıfa sahiptir: *tam eş anlamlılık* ve *anlam eş anlamlılığı*. Tam eş anlamlılık, sözcüğün dil düzlemindeki tüm anlamlarının özdeşliği; anlam eş anlamlılığı, anlamların biri veya birkaçının özdeşliği üzerine kurulmuştur.

¹⁹ Cruse (1986). Bu sınıflandırmada, dil ve söz düzlemindeki tüm anlam özelliklerinin özdeşliğini belirten *mutlak eş anlamlılık*, önermesel anlam özelliklerinin özdeşliğini belirten *bilişsel eş anlamlılık* ve ana anlamsal özelliklerin özdeşliğini belirten *yakın eş anlamlılık* sınıflandırmaları bulunmaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1975). Eş anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eş Anlamlılardan Yararlanma. *Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*, 531 - 542.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Y. ve Demirhan, U. U. (2014). Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) Arayüz Özellikleri: Tanıtım ve Uygulama. 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Ankara.
- Boz, E. (2009). Sözlükbirimlerin Tanımlanmasına Anlambilimsel Bir Bakış. *Turkish Studies*, 4(4), 172-183.
- Boz, E., Bozkurt, F. ve Doğru, F. (2018). Corpus-based Research on Terminology of Turkish Lexicography (CBRT-TURKLEX). *Lexikos*, 28, 428-439.
- Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çalışkan, N. (2014). *Yüksek Sıklıktaki Adlar: Zaman Sözcükbiçimi Üzerine Derlem Temelli Bir İnceleme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirezen, M. (1991). Türkçeye İngilizceden Geçen Sözcükler ve Eş anlamlılık. *Dilbilim Araştırmaları*, 133-136.
- Ersoylu, H. (2001). Eş Anlamlılık mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş mu?. *Türk Dili*, 59, 250-266.
- Firth, J. R. (1951). *Modes of Meaning. Papers in Linguistics (1934-1951)* (Edt: J. R. Firth). London: OUP.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günay, N. (2015). Türk Dilinde Eş Anlamlılık ve “Gönül, Yürek, Kalp” Kelimeleri. *Türkbilig*, 29, 121-146.
- Hatiboğlu, V. (1970). Eş Anlamlı Sözcükler Var mıdır?. *Türk Dili Dergisi*, 229, 9-10.
- Karaağaç, G. (2002). *Dil, Tarih ve İnsan*. Akçağ Yayınları: Ankara.
- Karahan, A. (2013). Codex Cumanicus'ta Alt Anlamlılık (Hyponymy). *Karadeniz Araştırmaları*, 187-203.
- Karsan, E. (2021). *Türkçede Eş Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Murphy, M. L. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nesselhauf, N. (2005). *Collocations in a Learner Corpus: Studies in Corpus Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Özbent, S. (2013). Sözlüksel alan teorisi ve çeviri. *Diyalog*, 2, 55-66.
- Özkan, B. (2007). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerin Füllerle Birliktelik Kullanımları ve Eşdizimliliği*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Öztoğat, E. (1990). Anlam Çözümlemesi: Temel Fransızca 'da “Duygu” Sözlüksel Alanı. *Dilbilim Dergisi*, 9, 155-176.
- Sel, P. (2020). *Runik Harfli Metinlerde Eşdizimlilik*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- Sert, G. (2018). *Anlam Alanı ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anımlı Durum Sıfatları (Derlem Tabanlı Bir İnceleme)*. Doktora Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Sert, G. (2019). Anlam Alanı ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anımlı Durum Sıfatları: “muhtemel” ve “olası” Örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 93-121.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Whitsitt, S. (2005). A Critique of the Concept of Semantic Prosody. *International Journal of Corpus Linguistics*, 283-305.
- Yalım, Ö. (2006). *Türkçede Yakın ve Karşıt Anımlılar Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi (2. Baskı).
- Yıldırım, A. (2012). *Yeni Eş ve Karşıt Anımlı Kelimeler Sözlüğü – Uygulamalı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Eş ve Karşıt Anımlılar Sözlüğü*. İstanbul: MEM Ofset Basım.

İnternet Kaynakları

- Güncel Türkçe Sözlük (GTS), <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
- Kubbealtı Lügati (KL), <http://lugatim.com> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
- Nişanyan, S. *Nişanyan Sözlük- Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*.
<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kez> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
[defa](https://www.nisanyansozluk.com/kelime/kez), <http://lugatim.com/s/defa> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
[kere](http://lugatim.com/s/kere), <http://lugatim.com/s/kere> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
- Sanal Sözlük*, <https://es-anlam.com/> [Erişim Tarihi: 05.09.2023].
- Türkçede Eş Anımlı Kelimeler Sözlüğü*.
<https://www.scribd.com/document/384379631/Turkce-E-C5%9FAnaml%C4%B1-Kelimeler-Sozlu%C4%9Fu> [Erişim Tarihi: 05.09.2023].
- Türk Sözlükbilimi Derlemi (TSD)*, tsd.ogu.edu.tr [Erişim Tarihi: 04.09.2023].
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)*, <https://www.tnc.org.tr/> [Erişim Tarihi: 04.09.2023].